

Нова социална история през тялото във виртуалното пространство.

Психосоматична ре/конструкция на индивида

ст. пр. д-р Ивайло Пеев, ДЧЕОПЛ, ТУ - София

Текстът разглежда съвременните аспекти на социалността и писането на история на социалните взаимоотношения през индивидуалното и групово участие-потребление в/на социалните мрежи. Анализирано е мястото на телесното във виртуалното пространство, неговата натрапчивост и опит за изземане функциите на реалното физическо тяло. Отбелязана е виртуалната ре/конструкция на индивида в съвременния е-социум, където физически отсъстващото тяло настойчиво заявява своята наличност през изображението, образа, фотоса, видеото, създавайки нов модел на присъствие в света. Достига се до извода, че новата социална история на практика се пише в света на виртуалните социални мрежи, в които индивидът е обграден от „харесванията“ и „споделянията“ от хиляди потребители, групирани по интереси и отношение към действителността.

Какво се случва с тялото и къде е мястото му днес? Най-бързият и „точен“ отговор е всъщност въпрос – Какво ли не му се случва? - мястото му е навсякъде в света ни, пропит от телесност. Тялото в ХХІ век е издигнато в култ, то е фетиш, целият ни свят е организиран да осигурява неговия комфорт и доволство – пре моделиране и разкрояване (пластична хирургия и спорт), поддържане и подмладяване (козметична индустрия), опазване и лечение (медицина и фармация), фетишизиране (реклама и визуални изкуства) и пр. Съвременната социална загриженост е насочена към телата към това те да бъдат пазени, опазвани, съхранявани, възстановявани, увековечавани и дори „обезсмъртявани“, крайната цел е тялото да живее възможно най-дълго и приятно, битието ни е свръхвгледано в него и виталността му.

Красиви в своята манипулативна направеност тела ни се натрапват, „заливат“, потискат от билбордове, плакати, афиши, флаери, листовки, корици на списания, телевизионни реклами, клипове, филми и пр., насажда ни се култ към непрестанно „правеното/работено“, дооформяно, със заявка за разкрояване, тяло, което се превръща в синоним на живот, здраве, щастие и успех. Историята на човешката култура не познава по-соматизиран вариант на живот, вторачен в материалната телесност, битие на/за тялото, модел, пропагандиран, освен от медиите и от всеки канал на виртуалната

комуникация и обмен на информация, през визуалното натрапване на красиви витални тела. Тялото на съвременния човек заживява един свършено нов живот – живота във виртуалното пространство, където има своето име/никнейм, „дигитална“ биография, „социалномрежови“ статус, виртуални интереси, почитатели, отрицатели и пр., на което ще се спрем по-долу.

Освен естетически обект и откровен фетиш, тялото е инструментът за доказване и себеутвърждаване в „мрежата“ като „някой“, в случая - важен потребител и член на група, виртуално значим в света на интерактивното. Адреналинът и рискът за живота през екстремния опит за надскачане границата на „нормалната“ употреба на телата се явява модно състезание, в което никой не печели реално, а се превръща в хит според броя „харесвания“ за няколко дни до появата на следващия екстремен състезател, който визуализира своето „постижение“ и на свой ред се радва на споделените и разменени емотикони по негов адрес. Ако приемем, че *„Контролът на тялото е израз на социалния контрол – обвързването на контролираното тяло в ритуала отговаря на изискванията на социалният опит, който е бил изразен.“¹*, то съвременният социален контрол се осъществява по един рафиниран начин от покорни, почти неподвижни, тела на хиляди индивиди, вторачено унесени в мониторите, споделящи помежду си нечие екстремно преживяване на тялото, осъществявано стотици пъти в ритуализираното потребление на мрежата. Всъщност социалната мрежа е именно мрежа, вплитаща и подчиняваща, обездвижваща телата на масите, доброволно застинали във виртуален ступор.

Парадоксално тялото изчезва чрез виртуализацията и едновременно с това се отелясява „болезнено“ за конкретния индивид, провокиран от „дигиталния“ сблъсък с изображения на чужди тела образци, с които подсъзнателно се сравнява. Не без връзка с пропагандата на мрежите, ефектът на виртуалната реалност и моделите, засягащи тялото, са и съвременни психически заболявания и разстройства като анорексия, булимия (пряко свързани с тялото), по-новите, свързани с техническите устройства и ползването на интернет (даващи отражение върху телесността), като номофобията, киберболест, фейсбук депресия, киберхондрия, онлайн зависимост, интернет зависимост, които водят до редица психологически и психически проблеми, които на свой ред намират и чисто физически израз в последващи заболявания. Психолози говорят за зависимостите към мрежата и виртуалната реалност като за „убиец на

¹ Mauss, M. Techniques of the Body, <http://www.tandfonline.com>, 01.07.2017.

мозъка и личността“, регрес на мозъчната дейност, загуба на редица способности и умения, емоционална безчувственост и пр. Техническите средства се превръщат в своеобразна „протеза“, неотделима от тялото, като че ли то не може да живее, или поне такова е психосоматичното усещане за това, например чисто физическите изразения на зависимостите към устройствата и мрежата, като психосоматичните: изпотяване, преbledняване, треперене и пр., когато се срина мрежата или се изтощи батерията на устройството, осигуряващо достъп до нея.

Виртуалният свят предоставя и възможността, освен показването на тялото в най-добрата му светлина и тази да го „скрие“, подменяйки свободно неговата полова маркираност, възраст, цвят, несъвършенства, потребителят да моделира дигитален призрак на самия себе си. Това, разбира се, е невъзможно докрай, не може да се избяга от собствената телесност, която издайнически прозира в дигиталното битие и индивидуално усещане за тялото, най-малкото от гледна точка на пол и възраст. И както твърди Стивън Шевиро: *„Всяка мутация в културата е ново състояние на тялото“*² съвременната мутация на културата създава виртуалното тяло, което парадоксално се оказва по-физически осезаемо от реалното такова, неговата метафизика се превръща във физика от друг порядък, по-реална от света „отвън“ за своите потребители. И в тази връзка можем да прочетем думите на Сюзън Скуайър: *„Науката и технологията до такава степен са пренаредили граничните условия за възпроизводство на човешката идентичност, че изборът вече не е между естествено тяло и културно конструирано тяло, а между различните области на телесна (ре)конструкция, пораждаща различни социални и културни внушения“*³. Виртуалният свят създава нова идентичност – индивидуална, социална, културна и не на последно място телесна, което е особено видно в новите мании и обесии при хора, „живеещи“ в избраните от тях виртуални светове на игри, форуми, чатове и пр., загърбвайки реалността, социалния живот, контакта очи в очи, другия и в последна сметка и себе си, собствения реален Аз.

Виртуалното пространство се явява една от институциите, чрез които човешките същества се оформят според нуждите на своето общество (чуждите общества), чрез процеса на идентичностна ре/конструкция, която се осъществява и едновременно

² Шевиро, Ст., Два урока от Бъроуз, В: „Постчовешки тела“, С. 2005, с. 42.

³ Скуайър, С., Възпроизвеждане на постчовешкото тяло. Ектогенетичен зародиш, сурогатна майка, бременен мъж, В: „Постчовешки тела“, С. 2005, с. 109.

включва и символната, и материалната сфера⁴. Както отбелязахме мрежата позволява моделиране на нова самоидентичност, която може и да е свършено различна от реалната, която загубва значението си като такава и виртуалната става реалност в менталния свят на индивида. Новата „дигитална“ самоличност на индивида му позволява да сменя социалните групи, да опитва нови неща, да сменя маската и тялото си, да бъде всичко онова, което не е в реалността, да общува с хора, с които никога не би се срещнал в реалния живот, затова и тази „действителност“ привлича все повече и повече свои „членове-потребители“/юзъри, обединени от някакъв интерес, хоби, „мания по...“. Виртуалното пространство създава нови социални групи, организирани и самоорганизиращи се по различен начин от познатото на социалния опит до XX век. Съвременната социална история се пише от виртуални индивиди, обединени в света на социалните мрежи, градящи своя култура и позиции към света, различна реалната им социална поставеност в света, микросоциуми, които увличат след себе си и притежават силата да правят революции, посредством кликването с мишката. Виртуалните групи в социалните мрежи все по настойчиво започват да се включват в писането на новата социална история на човечеството. Неизброими са примерите, когато, например, институциите не могат да разрешат даден проблем или отказват да направят това, групата го прави вместо тях и не пести усилия да го сподели и разгласи в мрежата, което акумулира още сили на виртуалния социум.

Нан-Люк Нанси задава реторичния въпрос *„Кой друг на света познава нещо като „тялото“?“* и прави заключението – *„Това е най-късният, най-дълго изобретяваният, рафиниран, разглобяван и сглобяван продукт на старата ни култура.“*⁵, думите важат с два пъти по-голяма сила за съвременната ни култура и за виртуалното битие на човека, в което той не спира да „дефрагментира“ и „асемблира“ своята виртуална същност в тяло-призрак и по-точно идеята за физически „осезаемо“ дигитално тяло, което да даде всички онези усещания за света, които ни дава собственото физическо тяло. Виртуалният свят все повече започва да се доближава до реалния, иземайки част по част функциите му, свят, разчитан като източник на удоволствие и усещане за пълноценност, за собствена значимост в определена среда и група.

⁴ Перифраза на С. Скуайър, цит. съч., която говори за литературата като институция и „литературните очертания на репродуктивното тяло“.

⁵ Нанси, Ж.Л., Корпус, С. 2003, с. 25.

Трябва да повторим, че *„Човешкото тяло е първият и най-естествен инструмент. Или по-конкретно, за да не говорим за инструменти, първият човешки естествен технически обект.“*⁶ и ако до средата на XX век тялото е основният технически обект със своята сила и производителност, то с автоматизацията и рационализацията на труда идва ерата на машините и роботизираните системи, извършващи дейностите, на дигитализацията и цифровизацията, дейности, които допреди това е извършвал човекът със собствените си ръце, физическият труд и усилие биват замествани от механизирания „труд“ на машината, техническото средство, дигиталния трансфер и пр.

Човешкото тяло по пътя на аналогията се свързва с всички структури, които са станали част от опита на нашето въображение⁷, целият ни свят е изграден на принципа на тялото, нашето разбиране за Вселената, през социалната организация и структури до всеки предмет от действителността, както пише Ж. Бодрияр: *„Формата на предмета се „бракосъчетава“ с ръката. Така фотьойлът Airborne се бракосъчетава с формите на вашето тяло както една форма с друга форма. Оръдието на труда, традиционният предмет съвсем не се „бракосъчетава“ с формите на човека, а с усилието и жеста (...) Следователно функционалността вече не се измерва с налагането на един реален труд, а с адаптацията на една форма към друга такава (ръчката към ръката) и чрез нея, с икономията, с отпадането на реалните процеси на труд.“*⁸. Отнасяйки казаното към света на виртуалното, виждаме стремежа към свеждане на усилието до минимум от манивелата, през натиска на клавиша и кликването с мишката (през „анатомичните“ и безшумни нейни варианти) до докосването и „погалването“ на дисплея и гласовите команди, които дирижират движението и действията във виртуалната мрежа, оставяйки тялото в покой и отсъствие на каквото и да било усилие.

Предметите в света имат и още една важна функция, според Хана Арент: *„Действителността и надеждността на човешкия свят се основава преди всичко на факта, че сме обкръжени от предмети, по трайни от дейността, която ги е произвела и потенциално дори по-постоянни от живота на създателите си. Човешкият живот, доколкото е живот, изграждащ свят, е въвличен в непрестанен процес опредметяване и степента на световост на произведените неща, които заедно образуват творенията на човешката изкусност, зависи от по-голяма или по-малката*

⁶ Mauss, M., Цит. съч.

⁷ Кларк, К., Голото тяло, С. 1983, с. 214.

⁸ Бодрияр, Ж., Системата на предметите, С. 2003, с. 58.

им трайност в самия свят.“⁹ и още „Разгледани като част от света, продуктите на произвеждането – а не продуктите на труда – гарантират постоянството и дълготрайността, без които един свят би бил невъзможен. Тъкмо в този свят от трайни неща ние намираме блага за потребяване, чрез които животът си осигурява средствата за своето оцеляване. Потребни на тялото ни и произведени от неговия труд, но без собствена стабилност, тези неща за постоянна консумация се появяват и изчезват в едно обкръжение от предмети, които не се консумират, а използват, и които, докато ги използваме, ни стават привични и близки. Така те пораждат привичността на света, неговите обичаи и навици за общуване между хора и предмети, а също и между самите хора.“¹⁰. Но трябва да отбележим нещо характерно за новите времена и важно в света на консуматорското общество идеята за предмета има своя по-дълъг живот в привичността, но конкретният продукт трябва да бъде подновяван, обновяван, сменян..., едно нетърпеливо очакване на новото, което по презумпция трябва да дава повече възможности. Ако до втората половина на XX век се търси трайността, устойчивостта, възможностите за малки корекции и поправки на техническия артикул за един по-траен живот и употреба, то след това главното е да се появява и да се „консумира“ по-новото, най-новото..., един неспирен глад за иновации, което важи в пълна сила за виртуалната реалност, обновяване в посока доближаване все повече и повече към усещане за реалност, която да замени истинската, дребните подобрения, които подсилват усещането за пълноценност на изживяването и на собственото битие.

Потъналото в бездействен унес тяло пред светлината на монитора преминава отвъд, виртуализирайки се в света на играта, в най-широкия смисъл, придобива „дигитална плът“ чрез социалното споделяне на преживявания в снимки и видеа, а мимиките и жестовете като израз на мисли, емоции и настроение са изместени от емотикони, които могат да заместят почти всеки вербален израз и невербален жест. Физическото тяло изчезва, за да се появи новото безплътно и същевременно настойчиво в своята телесност виртуално тяло през неспирен визуализиран диалог за усещанията, желанията, насладите и болките на телата. Да се замислим колко снимки на тела, вкопчени едно в друго, тържествено изпънати пред забележителности, културни и природни обекти, колко разсъблечени по бански тела махат и правят жестове на победата от пясъчни брегове и планински върхове, колко храни и напитки в

⁹ Арент, Х., Човешката ситуация, С. 1997, с. 91.

¹⁰ Арент, Х., Пак там, с. 90.

крупни планове се разменят като поздравителни картички са побрали социалните мрежи, с което се създават лъжливото усещане, новият мит за щастливата телесност, обикаляща света, потапяща се в красотите на природата, винаги сита и напоена с екзотична кулинария и скъпи напитки, изпитваща своите възможности отвъд пределите на физически възможното. Виртуалният ни свят се оказва по-телесен от реалния ни, където тялото е прикривано в дрехата, дисциплинирано от нормите на поведение и етикета на различните контексти, докато мрежата се заявява като мястото на свободата за споделяне на идеята за своето тяло през изображението и показността от ъгъла, който ни се харесва и ни презентира по един запомнящ се начин, търсещ своите „харесвания“ и неизменни „споделяния“. Оказва се, че свободата на виртуалното е свободата на репрезентацията на собственото тяло.

Съвременните феномени – виртуална реалност, виртуален свят, виртуална самоличност/тяло не бива да бъдат пропускани в нито една сфера на човешката дейност и взаимоотношения, като фактор, който влияе на съвременната комуникация социални групи и социум. Поради тази причина отделихме място на т.нар. „физика“ на виртуалното тяло и виртуалната група и социум, защото тяхното пропускане би лишило погледа ни от широтата и перспективите върху и пред съвременните реалности, които неизменно дават своето отражение във всяка една сфера на битието ни.

Използвана литература:

1. Арент, Х., Човешката ситуация, С. 1997
2. Бодрийяр, Ж., Системата на предметите, С. 2003
3. Кларк, К., Голото тяло, С. 1983
4. Нанси, Ж.Л., Корпус, С. 2003
5. Скуайър, С., Възпроизвеждане на постчовешкото тяло. Ектогенетичен зародиш, сурогатна майка, бременен мъж, В: „Постчовешки тела“, С. 2005
6. Шевиро, Ст., Два урока от Бъроуз, В: „Постчовешки тела“, С. 2005
7. Mauss, M. Techniques of the Body, <http://www.tandfonline.com>